

ЎТМИШГА НАЗАР

3 ЖИЛД, 1 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

ТОМ 3, НОМЕР 1

LOOK TO THE PAST

VOLUME 3, ISSUE 1

TOSHKENT-2020

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Мургазасва Раҳбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий Университети

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Жаҳон Тиллари Университети

"Ўтмишга назар" журнали тахририй маслаҳат кенгаши
редакционный совет журнала "Взгляд в прошлое"
Editorial Board of the Look to the past

Кебадзе Мадонна

*Доктор исторических наук, Телавский
государственный университет (Грузия)*

Бурдиашвили Майя

*Доктор исторических наук, Телавский
государственный университет (Грузия)*

Кожакеева Ляззат Темировна

*тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика университети,
Қозоғистон Республикаси*

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич

*тарих фанлари доктори, профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий Университети*

Бобожонова Дилором Бобожонова

*тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон
Жаҳон Тиллари Университети*

Зияева Доно Хамидовна

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎЗР ФА Тарих институти*

Аширов Адҳам Азимбаевич

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎЗР ФА Тарих институти*

Агзамова Гулчехра Азизовна

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎЗР ФА Тарих институти*

Халикова Раҳбар Эргашевна

*тарих фанлари доктори, профессор, Тошкент
давлат техника университети*

Ишанходжаева Замира Райимовна

*тарих фанлари доктори, профессор в.б.,
Ўзбекистон Миллий Университети*

Кобзева Ольга Петровна

*тарих фанлари доктори, профессор в.б.,
Ўзбекистон Миллий университети*

Одилов Аброр Анварович

*тарих фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон
Миллий университети*

Ерметов Аваз Абдуллаевич

*тарих фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон
Миллий Университети*

Саипова Камола Давляталиевна

*тарих фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон
Миллий Университети*

Джоробекова Айнура Эшимбековна

*тарих фанлари номзоди, профессор, Тошқи
ишлар вазирлиги қошидаги Дипломатия
академияси, Қозоғистон Республикаси*

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна

*тарих фанлари доктори, Тошкент Кимё -
Технология Институтида*

Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амир Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

1.Муртазаева Раҳбар, Адиллов Аббор, Саипова Камола ЎРТА ОСИЁДА ТОЛЕРАНТЛИК ТАМОЙИЛИНИНГ ШАКЛЛАНИШИ ВА РИВОЖЛАНИШИ (ҚАДИМГИ ВА ИЛК ЎРТА АСРЛАР МИСОЛИДА).....	4
2.Эргашева Юлдуз ЎЗБЕКИСТОНДА "МАДАНИЙ ИНҚИЛОБ" СИЁСАТИ ВА УНИ АМАЛГА ОШИРИШ УСУЛЛАРИ.....	22
3.Абдуллаев Диёржон АМИР ТЕМУР ВА ТЕМУРИЙЛАР ДАВРИДА ХАЙРИЯ ВА ҲОМИЙЛИК ФАОЛИЯТИ.....	30
4.Bakhtiyorzoda Oydinhon ZAMONAVIY BOSQICHDA O'ZBEKISTON OLTIN QAZIB OLISH SANOATINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI.....	37
5.Комилов Ойбек ФАРҒОНА ВОДИЙСИДА СУҒОРИШ ИШЛАРИНИНГ ПАХТАЧИЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШГА ЙЎНАЛТИРИЛГАНЛИГИ ВА УНИНГ ОҚИБАТЛАРИ (XX АСРНИНГ 50-70-ЙИЛЛАРИ МИСОЛИДА).....	42
6.Маткаримов Хамиджон ХОРАЗМ ВОҲАСИДА ҚАДИМГИ ДАВРГА ОИД АРХЕОЛОГИК ТАДҚИҚОТЛАРИНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ.....	49
7.Махмудов Бехзод ҚАРЛУҚ-ҚОРАҲОНЛАР ДАВЛАТИНИ ЮЗАГА КЕЛИШИНИНГ ИЖТИМОЙ-СИЁСИЙ ОМИЛЛАРИ.....	59
8.Рузматова Шаходат Қўқон хонлиги ҳудудидаги шаҳарлар ва аҳолининг ГЕОГРАФИК ЖОЙЛАШУВИ.....	66
9.Ҳамаев Нодирбек ТУРКИСТОНДА СОВЕТ ҲОКИМИЯТИГА ҚАРШИ ҚУРОЛЛИ ҲАРАКАТ ("YENI TÜRKİSTAN" ВА "YAŞ TÜRKİSTAN" МАТЕРИАЛЛАРИ АСОСИДА).....	72
10.Тажимирзаев Элёрбек ФАРҒОНА ВОДИЙСИ ҚИШЛОҚ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ МАДАНИЙ-МАИШИЙ ТУРМУШ ТАРЗИ МАСАЛАЛАРИ (1960-1980 ЙИЛЛАР).....	79
11.Эгамбердиева Нигора АМУДАРЁНИНГ ҚУЙИ ОҚИМИДА СУНЪИЙ СУҒОРИШ ТИЗИМИНИНГ ШАКЛЛАНИШ ТАРИХИ ВА УНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ (МИЛ.АВВ.VIII- МИЛОДИЙ IV АСРЛАР).....	85
12.Абдулхай Гулчехра ТУРКИСТОН АССР: ҚАНДАЙ ДАВЛАТ БЎЛИШИ КЕРАК ЭДИ?.....	96

ЎТМИШГА НАЗАР ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ LOOK TO THE PAST

Рузматова Шаходат Абдукаххаровна
Қўқон ДПИ, Тарих факультети,
Тарих ўқитиш методикаси кафедра ўқитувчиси

ҚЎҚОН ХОНЛИГИ ҲУДУДИДАГИ ШАҲАРЛАР ВА АҲОЛИНИНГ ГЕОГРАФИК ЖОЙЛАШУВИ

For citation: Ruzmatova Shaxodat Abdukaxharovna. GEOGRAPHICAL LOCATION OF CITIES AND TOWNS IN THE TERRITORY OF KOKAND KHANATE. Look to the past. 2020, vol. 1, issue 3, pp. 66-71

 <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9599-2020-1-8>

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада XVIII-XIX асрларда Фарғона водийси шаҳарларининг ҳудуди, ижтимоий, иқтисодий, сиёсий ўрни, аҳолисининг этник таркиби, халқларнинг географик жойлашуви ўша давр даврий нашрларига асосан ёритиб берилган.

Калит сўзлар: Қўқон, Андижон, Марғилон, Туз, Конибодом, бурут, ўзбек, сарт, қипчоқ, қирғиз, қайсақ, Вамбери, Туркистон тўплами.

Рузматова Шаходат Абдукаххаровна
преподаватель кафедры методики преподавания
истории исторического факультета
Кокандского государственного педагогического института

ГЕОГРАФИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЕ НАСЕЛЕНИЯ И ГОРОДОВ НА ТЕРРИТОРИИ КОКАНДСКОГО ХАНСТВА

АННОТАЦИЯ

В данной статье пишется про социально-экономической и политической роли городов Ферганской долины во время правления Кокандского ханства в XVIII-XIXв., про этнический состав и географическое расположение населения Ферганской долины.

Ключевые слова: Коканд, Андижан, Маргилан, Туз, Канибадам, Вамбери, бурут, узбек, киргиз, кайсақ, кипчак, сарт, Туркестанский сборник.

Ruzmatova Shaxodat Abdukaxharovna
Kokand State Pedagogical Institute, History faculty,
teacher of history teaching methods chair

GEOGRAPHICAL LOCATION OF CITIES AND TOWNS IN THE TERRITORY OF KOKAND KHANATE

ABSTRACT

The article describes the territory, social, economic, political place of the Fergana Valley cities in the 18th-19th centuries, the ethnic composition of the population and the geographical location of the peoples of that time periodical.

Index Terms: Kokand, Andijan, Margilan, Salt, Konibodom, burut, uzbek, sart, kipchok, kyrgyz, kaysak, Vamberi, Turkiston collection.

1. Долзарблиги:

Фарғона водийси мустақил Ўзбекистонимизнинг энг қадимги ҳудудларидан бири ҳисобланиб, унинг тарихини ўрганиш Ўзбекистон тарихини ўрганишдаги долзарб мавзу ҳисобланади. Хусусан, Фарғона водийсининг Қўқон хонлиги таркибидаги даври тарихини ўрганиш бугунги кунда ҳам мамлакатимиз олимлари томонидан изланиш олиб боришга ундаётган муҳим муаммолардан биридир.

Жамият тараққиётида демографик жараёнлар ва уларнинг ривожланиш тарихини ўрганиш салмоқли ўрин эгаллайди. Ўзбекистон демографик ҳолатини ўрганиш (аҳоли жойлашуви, миллий таркиби, туғилиш, умр кўриш йили кўрсаткичи, депопуляция, миграция жараёнлари, шаҳар ва қишлоқ аҳолисининг ўсиш ва пасайиш даражалари, аҳолини иш билан таъминланганлиги, демографик тизимнинг шаклланиши) чуқур таҳлил қилиш ва турли босқичларда унга баҳо бериш зарурияти доимий долзарб мавзу. Бунинг учун албатта мамлакат тарихий демографиясини ўрганиш айти мурдао.

2. Методлар ва мавзунинг ўрганилганлик даражаси:

Мақола умум қабул қилинган тарихий методлар-тарихийлик, қиёсий-мантиқий таҳлил, кетма-кетли, ҳолислик тамойиллари асосида ёритилган. Бугунги кунда Ўзбекистонда амалга оширилаётган сиёсий, ижтимоий, иқтисодий, маданий ўзгаришларнинг барчаси аҳоли турмуш даражасини ошириш, меҳнат фаолиятини яхшилаш, ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш, халқнинг фаровон турмуш кечиришига қаратилган. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон Фармони билан тасдиқланган 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси [1, Б.2] мамлакатнинг давлат ва жамият ривожланиши истиқболини стратегик режалаштириш тизимига сифат жиҳатдан янги ёндашувларни бошлаб берди. Давлат дастурида ижтимоий соҳани ривожлантириш йўналишида белгиланган вазифаларга алоҳида эътибор қаратилди, жумладан аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш ва фуқаролар соғлигини сақлашни янада кучайтириш бўйича комплекс чора-тадбирларни рўёбга чиқариш, ижтимоий дорихоналарнинг ривожланган тармоғини яратиш, аҳоли бандлиги ва фуқароларнинг реал даромадларини оширишда масъулият билан ёндашиш, аҳолининг яшаш шароитини янада яхшилаш юзасидан намунавий лойиҳалар

бўйича арзон уй-жойлар қуриш аниқ ва мақсадли тизимнинг [2,Б.1] яратилганлиги дастур халқ манфаати учун хизмат қилишининг исботидир.

Мамлакатимиз сиёсий ҳаётида қабул қилинаётган қонунлар, қарорлар, устувор йўналишлар, ислоҳотларни амалга оширишда тарихий демография таҳлилларига суяниш энг тўғри йўлдир. Тарих берган сабоқ, ижобий ва салбий оқибатлар таҳлили бугунги кун ва келажакни белгилашда энг асосий кўрсатмалардан бири бўлиши шубҳасиз.

Халқнинг 200-300 йил олдинги ҳаёти, турмуш даражаси, иқтисодий аҳволи, иш билан бандлиги, оила-никоҳ муносабатлари, миграция жараёнларининг аҳоли ҳаётига ҳар жиҳатдан таъсири, хонларнинг аҳолига нисбатан олиб борган сиёсатлари, уларнинг оқибати, таҳлили бугунги кунда давлат томонидан олиб борилаётган сиёсатни тўғри ва аниқ белгилаб олишда керакли манба бўлиб хизмат қилиши мумкин.

Мамлакатнинг сиёсий, иқтисодий, ижтимоий, маданий жараёнларининг келиб чиқиши, тараққиёти кўп жиҳатдан демографик жараёнларга боғлиқ. Демографияни маълум бир давр, ҳудуд, давлат, аҳолига бўлиб ўрганиш мумкин. Биз кўриб чиқаётган мавзу Қўқон хонлиги даврида Фарғона водийси ҳудудлари аҳолисининг демографияси.

Қўқон хонлиги XVIII-XIX асрларда Ўзбекистон ҳудудининг катта қисмини эгаллаган давлат бўлиб, унинг тарихини ўрганиш мамлакатимиз тарихини ёритишда муҳим аҳамият касб этади. Хонлик тарихи турли даврларда кўплаб тадқиқотчи олимлар томонидан ўрганилган ва ёритилган, хусусан XVIII-XIX асрларда яшаб ижод этган маҳаллий муаррихлар томонидан битилган кўлөзма асарлар [3], архив материаллари [4] бирламчи манба ҳисобланса, мустамлака ва совет даврига оид асарлар [5], даврий нашрлар [6] ҳамда мустақиллик даврида нашр этилган тадқиқотлар [7] бунга яққол мисол бўла олади.

Юқоридаги манбалар ва адабиётларда Қўқон хонлиги даври тарихи, давлатчилиги, ижтимоий-иқтисодий ва маданий ҳаёти билан бир қаторда аҳолининг ҳудудлар бўйича жойлашиши, этник таркиби, миграция жараёнлари ҳам акс этган. Ушбу манбалардан бири "Туркистон тўплами" ҳисобланади. Ушбу тўплам Туркистон генерал-губернатори К. П. Кауфман буйруғига асосан тузила бошланган бўлиб, у Ўрта Осиёнинг 1917 йилгача бўлган тарихи, этнографияси, маданияти ва географиясига оид ўзига хос энциклопедия ҳисобланади. "Туркистон тўплами" 594 томдан иборат. "Туркистон тўплами"га Чор Россиясининг Ўрта Осиё ҳудудидаги мустамлакаларига оид бўлган турли хил мавзудаги ҳар хил босма ҳужжат материаллари (китоблар, газета ва журналда чоп этилган маълумотлар, мақолалар) киритилган.

3.Тадқиқот наижалари:

Қўқон хонлиги аҳолиси мураккаб этник таркибга эга бўлиб, аҳолининг асосий қисмини хонликнинг турли ҳудудларида яшаган ўзбеклар ташкил қилган. Булар асосан туркийзабон ва форсийзабон аҳолининг ассимиляцияси натижасида шаклланган кўчманчи ва ярим кўчманчи "сарт"лар, турк-мўғул уруғларидан ташкил топган туркийлар ва Муҳаммад Шайбонийхон сабаб Дашти Қипчоқ ҳудудидан кириб келган уруғлардир.

"Туркистон тўплами"да Қўқон хонлиги аҳоли жойлашуви географияси тўғрисидаги маълумотлар асосан 4, 23, 116, 185, 195, 249-томларида учрайди.

Хонлик ҳудудидаги шаҳарлар ва аҳоли сони тўғрисидаги маълумот тўпламнинг 23-томида келтириб ўтилади, унга кўра Қўқон шаҳри 12 қисмга бўлинган бўлиб

ҳар бир қисмида 50 тадан масжид мавжуд бўлган ва бу кўрсаткич албатта бўрттириб кўрсатилганлиги айтилган [8,Б.34].

Андижон шаҳри хонликнинг аввалги пойтахти бўлиб, Сирдарёдан унча узоқ бўлмаган хушманзара ҳудудда қурилганлиги, 20 минг аҳолига эга эканлиги ва ушбу шаҳар ёнида 1 минг аҳолига эга Шахрихон шаҳри жойлашганлиги ҳақида маълумотлар бор [9,Б.35].

Марғилонни эса ипакчиликнинг маркази, улкан боғлар ва 12 минг аҳолисига эга эканлиги, Наманган хонликнинг энг яхши шаҳарларидан бири бўлиб, 15 минг аҳолиси борлиги ҳақида айтиб ўтилган [9,Б.35]. Ҳаш унча катта бўлмаган шаҳарча бўлиб тоғларга туташиб кетади, 1та қадимий қалъаси ва 2та мадрасаси мавжуд, тоғдан тушаётган икки ирмоқдан фойдаланади, улардан бири Олтин қозиқ деб номланиб тилло борлигига ишора қилаётгандай [9,Б.35].

Туз (ҳозирги Чуст) шаҳри Хўжанд каби деярли бир хил аҳамиятга эга шаҳар бўлиб, бек томонидан бошқарилади. Исфара унча катта бўлмаган шаҳарча бўлиб, Исфара дарёси оқиб ўтадиган аҳоли водийси ҳудудида жойлашган. Исмана шаҳри эса Қўқон хонлигининг жанубий чегараларини белгилаб бериб, Зарафшон водийсига ўтадиган, ёзда туялар учун макон бўладиган довлари мавжуд.

Конибодом Хўжандга кетаверишдаги йўлда жойлашган бўлиб, ажойиб мевали боғлари билан машҳур, ипак қуртини етиштириб беришда етакчи ўринни эгаллайди. Қўқонликлар учун муҳим аҳамиятга эга бўлган қалъа Маҳрам (ҳозирги Қайроққум сув омбори ўрни, Хўжанд ва Конибодом оралиғида жойлашган) қалъасидир. У деворлар билан ўралган бўлиб, тузилиши жиҳатидан узун тўртбурчакни эслатади [10,Б.36].

Юқорида келтирилган шаҳарлардан ташқари номлари билангина машҳур бўлган яна бир неча шаҳарлар мавжуд: Ўзган, Сўх, Лайлак ва Косон. Афтидан ушбу шаҳарлар унча катта ва аҳамиятли бўлмаган [10,Б.36]. Қўқон хонлиги шаҳарлари тўпламда шу тарзда ёритилган.

Тўпламнинг 4-томида венгр олими Херман Вамберининг "Этнографический очерк Средней Азии" асарида хонлик аҳолисининг этнографик қиёфаси ҳақида маълумотлар [11,Б.307] келтирилган. Унга кўра Вамбери ушбу ҳудудда яшайдиган туркий уруғларни 5та гуруҳга ажратади: 1) бурутлар, қора ёки ҳақиқатда қирғизлар; 2) қирғизлар, қайсақ уруғига тегишли; 3) қорақалпоқлар; 4) туркманлар ва 5) ўзбеклар (боши катталар).

Бурутлар Туркистоннинг шарқий чегарасида, айнан Тянь-Шаннинг тоғли водийларида, Қўқон чегарасидаги Иссиқкўл бўйларида истиқомат қилишади. Қипчоқлар бурут уруғининг бир бўғинини ташкил қилган бўлса керак, улар Қўқон ҳудудига кўчиб келиши биланоқ ислом динини қабул қилган. Бурутларнинг мўғул-қалмиқ турига кирувчи қирғизлар бу келиб чиқишдан анча узоқлашган бўлсаларда, тил, яшаш турмуш тарзлари билан бурутлардан унчалик фарқ қилмайдилар. XIX асрнинг бошларида Хива хонлигига кўчиб ўтган қорақалпоқлар юз тузилишлари жиҳатидан қирғизнинг ўзбеклашуви жараёни намояндалари ҳисобланишади.

Чорвачилик билан шуғулланувчи туркманлар форсларга аралашмасдан ҳақиқий турк-мўғул ирқи кўринишларини ўзларида сақлаб қолганлар. Бухоро ўзбеклари эса Бухорода қадимдан яшовчи форслар, Эрон ҳудудидан келган қуллар билан аралашиб турк-мўғул ирқининг кўринишларини деярли йўқотганлар.

Хива ўзбекларини тўлиқ юзидан, кичик пешонасидан, оғиз қисмининг катталигидан, Бухоро ўзбекларини эса дўнг пешонасидан, жағ қисми узун ва

учлилигидан ажратиб олиш мумкин. Қўқон ўзбеклари эса қирғизларга ўхшаб кетади.

Тўпламнинг 23-томида эса Қўқон хонлигининг ўтроқ ва кўчманчи аҳолиси асосан 3та қавмга тегишли эканлиги (ўзбеклар, сартлар, қирғизлар) ҳақида маълумотлар [12,Б.30] мавжуд.

Келиб чиқиши туркий уруғдан бўлган ўзбеклар Қўқонда кўпчиликти ташкил этиб ҳукмрон қабила ҳисобланади ва асосан ўтроқ ҳаёт кечиради. Бухоро ва Хива ўзбекларидан фарқли ўлароқ Қўқон ҳудудидаги ўзбеклар жанговарлик сифатларини деярли йўқотганлар.

Туроннинг туб аҳолиси ҳисобланган сартлар хонликнинг ғарбий қисмида истиқомат қилиб, соф форс тилида сўзлашадилар. Тоғли ҳудудларда эса голаглар (қора сартлар) яшайдилар, пул топиш мақсадида Фарғона водийсига ҳар йили тушиб турадилар.

Қирғиз аҳолисига эса қора-қирғизлар ва бурутлар киради, яъни қора ёки ёввойи қирғизлар. Уларнинг кўп қисми ўзларини қўқонликлардан ҳимоя қилиш мақсадида Россия қарамоғига ўтганлар. Сирдарёдан жанубда яшовчи қора-қирғизлар ўзларининг жанговарлик сифатларини сақлаб қолиш билан бир қаторда хонликка ўз сўзларини ўтказганлар, чунки Қошғар ва Хитой давлатларига олиб боровчи асосий тоғ йўллари шу қавмларга тегишли эди.

Қипчоқлар ўта жанговар қавм ҳисобланиб 16 йилдан ортиқроқ хонлик сиёсий ҳаётини бошқарганлар, 1853 йилда эса сартлар томонидан қирибюборилганлар. Қирғиз-қайсақларнинг катта қисми эса Россия ҳукмронлиги остида яшаганлар.

Юқоридаги халқлардан ташқари Қўқон хонлиги ҳудудида бухороликлар, афғонлар, ҳиндлар ва яҳудийлар истиқомат қилганлар, улар асосан савдо-сотик ишлари билан шуғулланганлар.

Манбаларда хонликнинг ўтроқ аҳолиси тахминан 350-600 мингга ташкил этса, кўчманчи аҳолиси 200 мингдан кўп эмаслигини айтиб ўтилади ва хонликнинг умумий аҳолиси 600 ва 800 минг оралиғида [13,Б.31] деб хулоса қилинади.

Хонликнинг пойтахти бўлган Қўқон шаҳрида аҳоли сони 20 мингдан 30 минггача, лекин маҳаллий аҳоли шаҳарда 20 мингга уй ва 80 минг аҳоли истиқомат қилишини айтади. Бундай номутаносибликка сабаб осиеликлар шаҳар атрофидаги қишлоқлар аҳолисини ҳам қўшиб ҳисоблаганликларидир [14,Б.32], деб маълумотлар берилган.

"Туркистон тўплами"нинг 185-жилдида эса хонлик аҳолиси 1 миллионга яқинлиги ҳақида айтилади [15,Б.242]. Ва яна, хонликнинг ўтроқ аҳолиси сартлар ва ўзбеклардан ташкил топган бўлиб, улар асосан шаҳар қурилиши, ишлаб чиқариш ва савдо билан шуғулланиши, қўшни халқлар қипчоқлар ва қора-қирғизлар эса тоғли ҳудудларда яшаб қароқчилик билан кун кечиришлари ҳақида айтиб ўтилган.

4. Хулосалар:

Хулоса қилиб айтганда, Қўқон хонлиги таркибидаги Фарғона водийси шаҳарлари аҳолиси ва уларнинг географик жойлашуви ҳақида "Туркистон тўплами"да турли хил маълумотлар мавжуд бўлиб, уларни бошқа бирламчи манбалар ҳамда шу кунга қадар қилинган тадқиқотлардаги маълумотлар билан солиштирган ҳолда қайта кўриб чиқишни тақозо қилади. Мазкур жараёнда хонликнинг ҳудуди доимо ўзгариб турганлигини назарда тутиш керак. Бу борада тадқиқот олиб бориш долзарб вазифалардан ҳисобланади.

Иқтибослар/Сноски/References

- [1] Халқ сўзи. Тошкент, "Шарқ", 2017 й. 08. 02, №28 (6722), 2-бет.
- [2] Халқ сўзи. Тошкент, "Шарқ", 2018 й. 27.04, № 84
- [3] Muhammad Siddiq Rushdiy "Тазкират ул авлиёи туркий">// Низомий номидаги ТДПИ кутубхонаси фонди Инв. №646; Muhammad Hakimxontura. Мунтахаб ут-таворих-ЎЗР ФА ШИ, қўлёзма, инв. №594; Mulla Niyoz Muhammad. Тарихи Шохрухий.-ЎЗР ФА ШИ, қўлёзма, инв. №4463; Mirzo Olim Mushrif. Ансоб ус-салотин ва таворих ул-ҳавоқин / нашрга тайёрловчилар А. Matgoziyev, М. Usmonova Тошкент, 1995.-Б. 128. ЎЗР ФА ШИ, қўлёзма, инв. №1314 ва б.
- [4] ЎзМА фонд И-І, рўйхат-32, йиғма жилд-332, варақ-11; Ўз МА фонд И-І, рўйхат-16, йиғма жилд-2, варақ-6; Ўз МА фонд И-І, рўйхат-29, йиғма жилд-7, варақ-22; ЎзМА фонд И-І, рўйхат-29, йиғма жилд-15, варақ-6;
- [5] Velyaminov-ZernovV. Исторические известия о Кокандском ханстве, от Мухаммеда Али до Худаярхана. Труды Восточ. отд. Русского Археол. Общества, 1856, часть 11, 42с.; Ўша муаллиф. Сведения о Кокандском ханстве. Вестник ИРГО, 1856, кн. V, гл. XVIII, с. 107-152; Кун А. Л. Сообщение о Коканде. Изв. ИРГО, 1876, т. 12, №2, с. 72-77, Туркестан сб., т. 150, с. 148; Ўша муаллиф. Некоторые сведения о Ферганской долине. Воен. сборник, 1876, т. 108, №4, с. 417-418. Туркестанский сб., т. 117, с. 417-477 ва б.
- [6] Agzamova G. A. Ремесло и торговля в ханствах Средней Азии. Дис., Ташкент, 2000г. 348 стр.; VababekovX. N. Народные движения в Какандском ханстве и их социально-экономические и политические предпосылки (XVIII-XIX вв.) Дис., Ташкент, 1991 г., 303 стр.; Ўша муаллиф. История Коканда. Издательство "Фан" АН Республики Узбекистан, Ташкент, 2006 г., 243 стр.; VoxidovSh. X. Развитие историографии в Кокандском ханстве в конце XIX начале XX века. Дис., Ташкент, 1998 г. 305 стр.
- [7] Военный сборник, Санкт Петербург, 1869 г. Туркестанский сб., т. 23, стр. 34. (Military collection, St. Petersburg, 1869 Turkestan collection, t. 23, p. 34.)
- [8] Военный сборник, Санкт Петербург, 1869 г. Туркестанский сб., т. 23, стр. 35. (Military collection, St. Petersburg, 1869 Turkestan collection, t. 23, p. 35.)
- [9] Военный сборник, Санкт Петербург, 1869 г. Туркестанский сб., т. 23, стр. 36. (Military collection, St. Petersburg, 1869 Turkestan collection, t. 23, p. 36.)
- [10] Этнографический очерк Средней Азии. Вамбери. Санкт Петербург, 1878 г. Туркестанский сб., т. 4, стр. 307.
- [11] Военный сборник, Санкт Петербург, 1869 г. Туркестанский сб., т. 23, стр. 30. (Military collection, St. Petersburg, 1869 Turkestan collection, t. 23, p. 30.)
- [12] Военный сборник, Санкт Петербург, 1869 г. Туркестанский сб., т. 023, стр. 31. (Military collection, St. Petersburg, 1869 Turkestan collection, t. 23, p. 31.)
- [13] Военный сборник, Санкт Петербург, 1869 г. Туркестанский сб., т. 023, стр. 32. (Military collection, St. Petersburg, 1869 Turkestan collection, t. 23, p. 32.)
- [14] Кокандское ханство, Грамотей, стр. 3, 1876 г., Туркестанский сб., т. 185, стр. 242. (Kokand Khanate, Literacy, p. 3, 1876, Turkestan collection, t. 185, p. 242.)

ЎТМИШГА НАЗАР

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

LOOK TO THE PAST

№1 (2020)

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амир Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000